

משורר חולם על דגל

מאת יואל רפל

המשורר
לודוויג פרנקל

גלגוליו של דגל המדינה ומדוע שולב בו מגן-דוד סמלם של סטודנטים

1864 מוקדש אחד השירים ל"צבעי ארץ יהודה":
ועת רחשי רוממות לבו מלא / עוטר
הוא צבעי ארצו; / עומד הוא בתפילה
ועטוף הוא / גלימה לבנה מזהירה. שולי
הגלימה הלבנה / פסי תכלת רחבים
יכתירו; / כמו מעילו של כוהן גדול /
עטור סרטים של חוטי תכלת. צבעי
הארץ האהובה הם / תכלת-לבן הם
גבולות יהודה; / לבן הוא זיו הכהונה /
וכחולים זהרי הרקיע.

בימי חובבי-ציון

קביעתו של וולפסון – "כך נברא
דגלנו הלאומי" – מתייחסת, כידוע,
לקונגרס הציוני הראשון שהתכנס ב-
1897. עדויות שונות מערערות על קבי-
עה חד-משמעית זו. בזכרונותיו של
מרדכי בן-הלל הכהן על מסיבה שנער-
כה בקיב בשנת 1884 לכבוד מלאות
מאה שנה למשה מונטיפיורי נאמר:
"בפעם הראשונה גילינו לפני הקהל
הרחב את צבעינו הלאומיים – כי רבים,
רבים לא ידעו כי תכלת ולבן הם צבעי
עמנו".

שנה מאוחר יותר, ב-1885, כותב
הרב הרפורמי, ד"ר אדולף ילינק, בעק-
בות ועידת קאטוביץ, שהוא נמנה עם
ראשי מתנגדיה: "מוכרחים להתנגד
בהחלט לכל אשר יאמר להעמיד את

ההכנות לקונגרס הציוני הראשון הוא
כותב: "השאלה הקטנה והקשה
שהתעוררה היתה: באיזה דגל נקשט את
בית הקונגרס? אין לנו דגל! ומחשבה
נצנצה בראשי: והרי יש לנו דגל וצבע
כחול-לבן לו! הטלית בה אנו מתעטפים
לתפילה יום-יום, כחול ובשבת, בימי
המעשה ובימי המועד – לבנה היא ופסי
תכלת עוטרם אותה. יהי נא דגלנו לבן
עם פסי תכלת". ועוד מוסיף ומספר מי
שימש מאוחר יותר נשיא ההסתדרות
הציונית, כי "לעיני כל ישראל ולעיני
כל העמים ציויתי לעשות דגל לבן
תכלת ולצייר בו מגן דוד. כך נברא
דגלנו הלאומי". (ספר הקונגרס, לציון
עשרים וחמש שנים לקונגרס הציוני
הראשון, ירושלים תר"פ).

אך כלום היה דוד וולפסון הראשון
שהציע דגל כחול-לבן? מסתבר שלא.
הראשון שהגה רעיון זה היה המשורר
היהודי-האוסטרי לודוויג אוגוסט
פרנקל. בתולדות ארץ-ישראל נתפרסם
פרנקל – שהיה כותב את שיריו בגר-
מנית וכיהן כמזכיר הקהילה היהודית
בווינה – בעקבות ביקורו בארץ בשנת
1856-7. פרנקל בא בשליחותה של הבת-
בנית עליזה הרץ, בתו של האציל לבית
למל, לשם ייסוד בית-הספר המודרני
הראשון בירושלים. את רשמי ביקורו
העלה בספר מסעו "ירושלימה".
בספר שירים שפירסם פרנקל בשנת

"דגל, מה זה? כלונס ומטלית אריג? –
לא, אדוני! דגל הוא למעלה מזה. בדגל
מוליכים בני אדם לאשר רוצים, ואפילו
לארץ היעודה. למען דגל הם חיים ומ-
תים; זהו הדבר היחיד אשר למענו הם
מוכנים למות בהמוניהם, אם מחנכים
אותם לכך". דברים אלה אותם כתב
בנימין זאב הרצל במכתב תשובה לבא-
רון הירש (6.3.1895). מבטאים את הצו-
רך שהיה קיים בתנועה הציונית בימי
ראשיתה לדגל הלאומי.

הרצל לא רק הכיר בצורך בדגל אלא
אף חשב על צורתו. בספרו "מדינת
היהודים" הוא מתאר את הדגל העברי
"לבן עם שבעה כוכבי זהב. היריעה
הלבנה מסמלת את החיים החדשים,
הטהורים; הכוכבים הם שבע שעות
העבודה שלנו, שכן בסימן העבודה הול-
כים היהודים אל הארץ החדשה". הצע-
תו של הרצל לא התקבלה. הצעה אחרת
שלו לדגל לא נתקבלה גם היא, אך
הפכה לבסוף לסמלו של הקונגרס
הציוני. בדגל זה, השני, הציע הרצל
מגן דוד שבכל אחד מששת המשולשים
הקטנים שבקצותיו ישכון כוכב. כוכב
שביעי יתנשא מעל המשולש העליון.

השאלה הקטנה

בזכרונות שפרסם דוד וולפסון, מי
שהיה עוזרו הקרוב של הרצל, על ימי

יישובה של ארץ-ישראל על יסודות לאומיים... ואשר הדגל לבן-כחול יורם על אוניה, שתביא את הגולים לארץ הקודש".

אך לא רק בגולה כך, אף במושבות יהודה: ביוזמתו של ישראל בלקינד הונף בראשון-לציון בקיץ 1885 דגל כחול-לבן. במכתבו אל זאב דובנוב מספר בלקינד כיצד הוכן הדגל: "יריעת אריג לבנה - שתיים שתיים רצועות של תכלת משני קצוותיה, דוגמת הטלית שלנו, ומגן דוד של תכלת באמצע".

שש שנים מאוחר יותר, בחורף 1891, נערך טקס הנחת-יסוד למושבת הפועלים בוואדי-חנין, היא נס-ציונה. בעת הטקס הופיע מיכאל הלפרין בראש פלוגת רוכבים, כולם לבושים תכלת-לבן וחמושים בחרבות וברובים. "לא בכסף וזהב נגאל את ארצנו - אמר מיכאל הלפרין - בדם ואש יהודה נפלה בדם ואש יהודה תקום". ובאותה עת שלף מתחת אדרתו מוטעץ ובד כרוך סביבו. "אחים" - קרא מיכאל - "הנה הדגל הכחול-לבן הוא הדגל העברי שלנו. צבע התכלת הוא כצבע השמים של ארצנו, והצבע הלבן הוא כטוהר אמונתנו. כאן תקום מדינה עברית וזה יהיה דגלה".

גלגולי מגן-דוד

מגן דוד המשולב בדגל המדינה, הנו מבנה של שני משולשים חופפים, היוצרים יחד דמות של כוכב בעל שש זוויות. המושג והשם "מגן דוד" מוזכר לראשונה בתלמוד הבבלי (מס' פסחים ק"ז, ב) כשם של תפילה "ברוך אתה ה' מגן דוד". המסורת היהודית מספרת כי המלך דוד נשא את מגן-דוד על מגינו. בימים עברו נודע המגן-דוד בשם "חותם שלמה" ויחסו אותו לשלמה המלך שהורישו לתכמים המבקשים להגן על הבריות מפני רוחות רעות. דעה אחרת המבקשת לקשור את דוד המלך ואת המגן-דוד מוצאת סימוכין בנבואת ישעיהו למלך ישראל "חוטרי מגזע ישי". על פי דעה זו, ששת הקצוות מסמלים את ששת התארים שנתן ישעיהו לדוד המלך "כוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'". (ישעיהו י"א, א-ב).

במשך דורות רבים שימש המגן-דוד בתור קישוט הן אצל לא יהודים והן אצל יהודים. מגני-דוד חקוקים על אבן נמצאו מתקופות קדומות מאוד כתקופת הברונזה ותקופת הברזל. בתקופות מאוחרות יותר שימש המגן-דוד, אצל היהודים, לעיטור בתי-כנסת קדומים כמו בבית-אלפא וכפר-נחום; אצל הנוצרים שימש לקישוט כנסיות וקתדרלות ואצל המוסלמים - כסמל של כוח קסמים.

הצעה של הרצל לדגל

במאה ה-14 נקבע המגן-דוד כקישוט המרכזי לדגלה של קהילת פראג. היתה זו הפעם הראשונה שהמגן-דוד שימש סמל יהודי מובהק. במרוצת ימי הביניים שימש המגן-דוד סמל מסחרי לבתי-הוצאה יהודיים בערים שונות באירופה. מפנה רב-חשיבות במשמעותו של המגן-דוד חל עם התפתחות תורת הקבלה. בעיני המקובלים נחשב המגן-דוד סמל סודי של הגאולה.

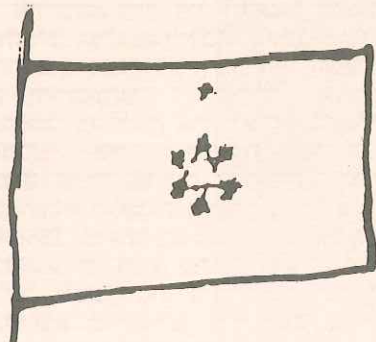
על המשמעות המקובלת כיום למגן-דוד כותב פרופ' גרשום שלום, מגדולי הוגי הדעות היהודים בדורנו, ב"לוח הארץ" לשנת תש"ט (1949): "יהודי תקופת האמנסיפציה ביקשו סמל ליהודות, כשם שראו לעיניהם 'סמל הנצח-רות' בכל מקום. אם היהדות אינה אלא 'דת בני-משה' ראוי שגם לה יהיה סימן היכר בולט ופשוט כלשאר הדתות... הקריירה הנהדרת והריקנית של המגן-דוד במאה ה-19 מסימני ההגיון היהודי יש בה".

כאשר נבחר המגן-דוד, הפך להיות מוסכם על הכל. ומוסיף ג. שלום: "מצד אחד היה נפוץ, ומצד שני - היה חסר משמעות דתית. חסרונו נעשה מעלתו ואין בו זכר לעבר אלא תקווה לעתיד".

הסטודנטים - ראשונים

אגודת הסטודנטים "אחוות ציון" היתה הגוף הראשון בתנועה הלאומית היהודית שהשתמשה במגן-דוד כסמל. מרדכי בן-הלל-הכהן, המתאר נשף שערכה האגודה ב-1881, כותב כי "המתעסקים בהכנת החג נשאו אות על בגדם העליון: שושנה בעלת שש קצוות - מגן-דוד - ובחוטי זהב רקומה עליה המלה 'ציון'". ב-1882 טבעו הבייל"ויים בחותמתם את המגן-דוד וסמל זה הונהג אף אצל חובבי-ציון שהשתמשו בו בהזדמנויות שונות. הרצל טבע את המגן-דוד כסמל לעתונו ואילו מאקס בודנהיימר, ששימש כיועץ משפטי להסתדרות הציונית, הפיץ בעת ראשית פעילותו סמל שכלל מגן-דוד ובתוכו גור-אריה ושנים-עשר כוכבים סביבו.

במשך שנים ארוכות הניפו את הדגל הכחול-לבן המשולב עם מגן-דוד, אך לא הוענק לו מעמד רשמי. התנועה הציונית הקדישה לשאלת הדגל דיון מיוחד רק בקונגרס ה-18 ב-1933. למעמד רשמי ומחייב זכה הדגל רק בעת החלטת מועצת המדינה הזמנית ב-28.10.1948. באותה ישיבה אמר שר הדתות הרב יהודה ל. הכהן פישמן (מימון): "לדידי נתקדש דגל זה במסורת עתיקה מאז - תכלת ולבן... דוד וולפסון הציע זאת (את הדגל) על יסוד צבע הטלית שהיא תכלת ולבן, ואני חושב שיש לקבל את ההצעה עם התוספת של מגן דוד, שנתקדש גם הוא במסורת ישראל".

הצעה אחרת של הרצל לדגל